

VELÜNK VOLT ÉS VELÜNK IS MARAD

■ Nemrég kaptam kézhez, Kántor László barátom jóvoltából, a Bookart által kiadott gyönyörű, Dávid Gyula által szerkesztett kötetet, amely a régi legenda *Kántor-Láng* (majdnem ötven éve jelent meg, pontosabban: 1971-ben) romániai magyar irodalomtörténetének az újraöntése vagy újrafaragása, mert hiszen a feladat azonos vagy hasonló, a szövegek azonban újak, legalábbis kötetben, mert hiszen ez egy monumentális válogatás, igazi irodalomtörténeti rendbe szerkesztve az erdélyi magyar irodalomról. Címe: *Száz év kaland*. A könyv szép, örömteli és ugyanakkor végtelenül szomorú, hiszen mindkét szerző írt hozzá előszót, de Láng Gusztáv ezt átalakította a megjelenéskor visszaemlékezéssé vagy, ahogy ő mondja, utóíráttá, hiszen barátja és szerzőtársa időközben, hirtelen és mindenkit megrendítve a tavalyi év július 22-én elhunyt. Visszalapoztam egy kicsit, és ellenőriztem a dátumot, április 23-án találkoztunk utoljára a Könyvfesztivál végén egy sörözőben. Jókat nevetgélünk egy darabig vele és még jó néhány közös barátunkkal, akikkel azután ő elindult egy színházi előadásra. Ahogy emlékezetem működését az utóbbi időben megfigyelhettem, ahogy múlik egy-egy ilyen halálhír után az idő, egyre többet gondolok az eltávozottra, és mindenféle furcsaság kezd összeállni egy összképpé, időben és térben egymástól hallatlanul távol eső mozzanatok. Mondok egy példát: valamikor a múlt század kilencvenes éveinek közepén sétálgatunk egy jó meleg estén Rómában a Piazza Navona környékén, és éppen a Palazzo Braschi sarkához értünk, amikor így szóltam hozzá: most rögtön megmutatom neked egy különleges műfajtypus jelképét, vagy talán jobb szó rá, hogy az eredetét: egy úgynevezett beszélő szobrot. Ezek a római úgynevezett beszélő szobrok persze nem énekelnek, mint az egyiptomi sivatagban a Memnón szobra hajnalban, hanem állnak egy-egy sarkon, kopott hellenisztikus vagy római ruházatban, égnék fordítják szakállmaradékukat, nem lehet róluk tudni, hogy mik voltak eredetileg, istenek-e vagy szatírok, ezt csak a Jóisten tudja, mindenesetre a középkori nép között lappangó ellenzéki írástudók isteni szatírákat akasztottak rájuk versben, amelyben vagy a pápát küldték melegebb éghajlatra, vagy csak egy bíborost vagy más hatalmasságot. Ez a szobor, ahol álltunk, a leghíresebb mindegyik közül, és a neve Pasquino. Talán Krisztus után 3. századi lehet, és van benne valami odüsszeuszi ravaszság. Hogy magán röhög-e vagy az utókorán, azt én nem tudom, de mind a kettőre minden oka megvan. (Ma is működnek: különösen olaszországi vagy EU-s választások idején olvashatók rajta rendkívül méretes disznóságok az éppen aktuális jelöltekről.) Lajosnak nagyon megtetszett, elraktározta végtelen elméjére, és valahol – ha jól emlékszem rá – meg is írta.

Most vegyünk egy másik emléktöredéket. Kínában vagyunk hárman mint írószövetségi küldöttség. Vezetője Pomogáts Béla mint írószövetségi elnök, tagjai pedig Kántor Lajos és jómagam; én mint elnökségi tag, Lajos pedig mint szűkebb értelemben az erdélyi, tágabb értelemben a határon túli magyar irodalom kiváló képviselője. Az időben változott meg, ráadásul váratlanul és pozitív irányban, a kínai hivatalos kultúrpolitika: az emigrált vagy eleve más országokban felnőtt kínai írókat már nem tekintették ellenségnek, hanem az egyetemes kínai kultúra részeinek. Föl is állítottak Pekingben egy múzeumot, amelyet meglátogathattunk: rendkívül rokonszenves igazgatója a kommunis-ták által a kulturális forradalom elején öngyilkosságba kényszerített kiváló

író, Lao Ső fia volt. Megrendítő volt, hogy a gyönyörűen fölszerelt és gazdag múzeumban külön kabineteket nyithatott a külföldön élő vagy már ott elhunyt kínai íróknak is, köztük apja is szerepelt néhány emléktárggyal egy külön berendezett – nevezzük így – posztumusz dolgozószobában. Kántor Lajos tehát meg is ragadta az alkalmat, és szépen és részletesen elmagyarázta, hogy a mi helyzetünk mennyiben hasonlít, vagyis hogy a magyar irodalom hány országban virul vagy virulna, ha hagynák. Valamint megjegyezte, hogy egészen a Nobel-díjra jelölésig Kao Hszing-csientől, a Franciaországban élő nagy drámaírótól összesen egy darabja jelent meg csak magyarul, azt is ő adta ki Kolozsváron, a Korunkban.

Lajos Kínáról publikált írásaiban fölmerül, hogy elég nehezen barátkozott meg a kínai konyhával. Például pálcikával sem volt hajlandó enni, neki mindig adtak európai evőeszközöket is. Úgy egyébként minket is igyekeztek tisztelni, tehát Pomogai közismert macskamentori hírneve miatt se macskát, sőt, kutyát sem szolgáltak fel, valamint – ez egy későbbi vietnami utamon történt meg – arra se akartak rábeszélteni, hogy élő medve epéjéből csapolt folyadékkal ízesített pálinkát igyunk. De azért csak megtalálták a módját, hogy hogyan tréfáljanak meg. Bevittek egy gyönyörű luxusétterembe, és a kínai írószövetség mellénk rendelt külügyi titkáranak sátáni terve csak megvalósult. Ez a titkár csak oroszul tudott, és velünk a mellé rendelt tolmács révén érintkezett (ez a tolmács egyébként hajdan, az ötvenes években, az Eötvös Collegium lakója volt, és mondta, hogy hívjuk Jan-csinak, mert úgyse tudjuk kiejteni a nevét, a portásnő is úgy hívta a Ménesi úton). Megkérdezte ugyanis, hogy szeretjük-e a tengeri halat, mire mindhárman mondtuk, hogy persze, szeretjük. Erre mondta, hogy valami nagyon különleges tengeri halat fogunk kapni, ami egy speciális, csak itt élő angolnafajta, és igencsak hosszú. Mondtuk, hogy egye fene, majd megrövidítjük. Ezt azért nem kellett volna, ugyanis megvárta, míg megesszük, és utána közölte, hogy hihi, mondta kacagva, ujjacskáit összedörzsölve, mondd meg, Jan-csi a magyar elvtársaknak, hogy ez kígyó volt! (Utána néhány napig szabadságot adtunk gyomrunknak.)

Elvittek minket Sencsenbe is. Ez a város különleges jogállású: olyasfajta státútuma van, mint az újraegyesítés óta most már Honkongnak és Makaónak is, vagyis szabadon bejöhet a külföldi tőke, illetve a kínai tőke is vadkapitalistaként viselkedhetik. Közönséges kínaiaknak ebbe a zónába csak útlevéllal lehet külön vízummal belépni. Van ott minden az égvilágon: például egy hatalmas könyvtár, ahol érdeklődésemre rögtön beütötték a számítógépes katalógusba Jókai Mór nevét, és kiderült, hogy most folyik összes műveinek kiadása, de ráadásul úgy, hogy lefordítják hozzá a magyar kritikai kiadás teljes apparátusát is, plusz kiegészítik olyan jegyzetekkel, amelyek egy kínai olvasó számára mindenképp fontosak és érthetővé teszik a cselekményt, illetve az utalásokat. Később, a búcsúvacsorán találkoztunk is olyan műfordítóval, aki Jókaira specializálta magát; ő is az ötvenes években járt Budapesten egyetemre, ő is Eötvös-kollégista volt, és ő is emlékezett, akárcsak Jan-csi a portásnőre. Ezenkívül Komlovszki Tiborra, hajdani kollégámra és barátomra, a régi magyar irodalom kutatójára, aki annak idején a diákothonná lefokozott kollégium igazgatója volt. Ami pedig a múzeumokat illeti, a városnak van egy páratlan látványossága: ez nem egyéb, mint a Népi Kultúra Faluja, ami nem egyéb, mint egy hatalmas skanzen, amelyben több tucat, Kínában élő nemzetiségnek van külön kis falurésze, ahol bemutatják művészetüket, és nem csupán a képzőművészetet, hanem bizonyos havonta előre közölt menetrend alapján táncaikat, zenéjüket is. Pokoli szerencsénk volt aznap, ugyanis éppen az ujjurok faluközpontjában volt a nagy hangverseny. Én előre föllekesíttem barátaimat, hogy valami rendkívülit kell majd hallanunk, mert én Érdy

Miklós jóvoltából West New Yorkban 1986-ban meghallgathattam a Hszincsiang-Ujgur Autonóm Terület falvaiban és szállásain fölvevett népzenei szalagjait, amelyek alapján nyilvánvalóvá vált Bartóknak az a felfedezése, amelyet 1936-os törökországi gyűjtőútja után publikált, hogy tudniillik a magyar népzene legősibb, pentaton rétege ikertestvér az ujgur és azon belül a jogur belső-ázsiai török törzs népzenejével. Először megpillantottunk egy teljességgel székelyföldinek látszó motívumokkal díszített faragott verandát; ott fölállt egy nagyjából viruló góbéknak kinéző férfikórus, és elkezdtek énekelni egy dalt, amelyből egy szót sem értettünk természetesen, de amelynek a dallama valamennyiünk szívét megérintette; Lajos szemében mintha könnyek is csillogtak volna.

Végül Sanghajban többek között meglátogathattuk Lu Hszün utolsó lakóhelyét is, azt a házat, ahol élete utolsó kilenc évét töltötte. Láthattuk azt az ágyat is, amelyben meghalt, és egy képet, amely az ágya fölött lógott. Lajos megrendülve nézte ezt a képet is: azt mondta, hogy szerinte ez csakis Dési Huber István egyik festménye lehet. Hogy miként került a kínai íróhoz, azt nem tudjuk, de az köztudott, hogy ő tartotta a világ legnagyobb nem kínai költőjének Petőfit, ő alapította meg a mai napig élő Petőfi-kultuszt Kínában, amely annyira mély, hogy a statisztikák szerint minden írni-olvasni tudó kínai tizenhét Petőfi-verset tud fejből. Móriczot is szerette, és mindent, ami a magyar kultúrával kapcsolatos.

Nagyon sajnálom, most így, visszatekintve, hogy annyi mindenről beszélgettem vele találkozásainkkor – de legjobb emlékezetem szerint – Aranyról soha. Most pedig az én fejem, amely nem káptalan, meglehetősen tömítve van Arany Jánossal, és mindig mindenről, remélem nem teljesen alaptalanul, ő szokott eszembe jutni. De szerencsére ez az új kötet, a *Száz év kaland* megvignasztalt e tekintetben is. Ugyanis benne van egy kritikája élete utolsó évéből, 2017-ből, amelynek *Csíkszentdomokosi eclogák* a címe, és Lövétei Lázár László verseiről szól, és e költőről – akit mindig nagyon szerettem, és akivel tavaly márciusban személyesen is megismerkedhettünk – így ír: „*Kilencedik eclogában* (eclogából) mintha Arany János szólna. [...]” Utána következik néhány idézet, ezek közül hadd idézzem az elemzett vers utolsó strófáját:

*Nyugszom tehát én is: miért vágyni többre? –
úgyse lesz már rosszabb, s elviselhetőbb se:
félre gond, miegymás, s elheverni szépen,
mint a hamis bankó Isten perselyében.*

És ezt Kántor Lajos így minősíti: „A *Toldi* írója, az őszikék Arany Jánosa. A játékos visszapillantás, az öreges öngúny. Költői erővel. Csíkszentdomokos nincs messze Nagyszalontától. És az Akadémiától. A margitszigeti öreg fáktól. Meg Horatiustól, Goethétől, Hölderlintől.”

Te sem voltál, és nem vagy messze a megnevezett helységekől és színhelelyektől, meg a megnevezett költőktől se, beleértve ókori görögöket és latinoakat, a modernek közül magyarokat és minden egyéb nyelven írókat és szólókat, és hozzánk is nagyon közel voltál és vagy, kedves Lajos.

Szörényi László